

КОНФЛІКТ В ЛІВІЇ: ПРИЧИНИ І МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

Анотація. Проаналізувавши історико-політичні, військово-стратегічні й гео економічні передумови лівійського конфлікту, автор статті вважає, що причинами громадянської війни і військової інтервенції в Лівії стали: ситуативний союз опозиції правлячому режиму і держав Заходу, що прагнули обмежити вплив в регіоні і на африканському континенті лівійського лідера М. Каддафі. Велика геополітична гра, що триває в Південному Середземномор'ї після повалення в Лівії влади М. Каддафі показала, що лівійську карту намагаються розіграти глобальні і регіональні актори на кшталт Росії, США, Франції, Туреччини, країн Європейського союзу, Єгипту, Саудівської Аравії, інших країн. Усі вони мають різні геополітичні й гео економічні інтереси, окрім одного спільного - прагнення до утвердження власного домінування в Південному Середземномор'ї.

Ключові слова: Лівія, режим Муаммара Каддафі, конфлікт, громадянська війна, інтервенція, міжнародні актори

Abstract. Analyzing the historical-political, military-strategic and geo-economic preconditions of the Libyan conflict, the author believes that the causes of civil war and military intervention in Libya were: a situational alliance of opposition to the ruling regime and Western states, seeking to limit the influence in the region and the Confederate Gaddafi. The great geopolitical game that continues in the Southern Mediterranean after the overthrow of Libya's authorities M. Gaddafi has shown that the Libyan map is trying to play global and regional actors like Russia, USA, France, Turkey, European Union countries, Egypt, Saudi,

---

¹ аспірант кафедри міжнародного регіоналістики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

other Arab countries countries. They all have different geopolitical and geo-economic interests, with the exception of one thing in common: the desire to assert their dominance in the Southern Mediterranean.

Keywords: *Libya, Muammar Gaddafi regime, conflict, civil war, intervention, international actors*

Аннотация. *Проанализировав историко-политические, военно-стратегические и геоэкономические предпосылки ливийского конфликта, автор статьи считает, что причинами гражданской войны и военной интервенции в Ливии стали: ситуативный союз оппозиции правящему режиму и государств Запада с целью ограничить влияние в регионе и на африканском континенте ливийского лидера М. Каддафи. Большая геополитическая игра, которая проходит в Южном Средиземноморье после свержения в Ливии власти Каддафи показала, что ливийскую карту пытаются разыграть такие глобальные и региональные акторы как Россия, США, Франция, Турция, страны Европейского союза, Египет, Саудовская Аравия и другие. Все они имеют различные геополитические и геоэкономические интересы, кроме одного общего - утверждения собственного доминирования в Южном Средиземноморье.*

Ключевые слова: *Ливия, режим Муаммара Каддафи, конфликт, гражданская война, интервенция, международные акторы*

Вступ. Темі лівійського конфлікту, його причин і наслідків не бракує досліджень, як вітчизняних [1-4], так й іноземних авторів [5-8]. Узагальнити цей великий масив інформативного матеріалу і відповісти на питання, чому одну з найбільш економічно розвинених країн Африки з доволі високим рівнем життя населення не оминула не лише революційна хвиля в Арабському світі, що отримала назву «арабської весни», але й громадянська війна, що триває в Лівії й дотепер. Спробуємо відповісти на ці питання у запропонованій нами статті.

Виклад основного матеріалу. Витоки громадянського конфлікту, що триває від 2011 року, слід шукати у часі 42-річного правління в Лівії Муаммара Каддафі. Здійснивши у вересні 1969 року військовий переворот, наслідком якого стало повалення режиму короля Ідріса I і проголошення Лівійської Арабської Республіки (ЛАР), 27-річний капітан М. Каддафі, який очолив Радю революційного командування, свою політику будував на антиамериканських, «антиімперіалістичних» і, відповідно, прокомуністичних гаслах. М. Каддафі відразу ліквідував на території Лівії всі американські військові бази, націоналізував іноземні нафтові компанії. Незабаром він представив свою теорію прямої демократії – джамагірії. Її основи він виклав у тритомній праці «Зелена книга», що стала фактично конституцією країни. Доходи від нафти - головного багатства країни, Каддафі скеровував на соціальні потреби, забезпечення населення державним житлом, прокладання в країні водогону, розвиток системи охорони здоров'я та освіти, перетворивши Лівію на одну з найрозвинутіших за рівнем життя населення африканських країн. Утім, те, що починалося як боротьба за незалежність, завершилося диктатурою, яка нещадно знищувала своїх противників.

Оголосивши американський імперіалізм «головним ворогом арабів, ісламу і Сходу», М. Каддафі взяв курс на зближення з Радянським Союзом і країнами соціалістичного табору. Першим вагомим кроком на цьому шляху стала участь Лівії в політиці застосування нафтового ембарго проти США за їхню підтримку Ізраїлю в арабсько-ізраїльській війні 1973 року.

Важливе значення у зближенні Лівії з СРСР мало її військово-стратегічне розташування в центрі Північної Африки. Відтак, починаючи з 1973 року, СРСР почав продавати Лівії у значних обсягах різні типи озброєнь і військової техніки (ОВТ). Так, в 1973-1983 рр. СРСР продав Лівії ОВТ на 20 млрд дол. США. У 1980-х роках кількість радянських військових радників, фахівців і перекладачів, які щорічно відряджалися до Лівії, сягала 1 тис. осіб [1].

На початку 1980-х років радянсько-лівійське співробітництво, в тому числі й у військовій сфері, почало поступово скорочуватися, що було викликано, передусім, ослабленням економічного потенціалу Радянського Союзу. Натомість США, після приходу у 1981 році в Білий дім адміністрації президента Р. Рейгана, стали посилювати військово-політичний та економічний тиск на режим М. Каддафі, позаяк на міжнародній арені за ним тягнувся шлейф «хрещеного батька» терору. Бойовики німецької RAF чи ірландської IRA проходили вишкіл у Лівії [9], а тінь М. Каддафі нависла над багатьма резонансними терористичними актами.

Так, 5 квітня 1986 р. було скоєно напад на американських солдатів у берлінській дискотеці La Belle. Загинуло троє і було поранено понад 200 людей. Підозри впали на Каддафі після того, як були перехоплені послання лівійського лідера із закликом до своїх співгромадян завдавати максимальних втрат американцям [9]. 21 грудня 1988 року над шотландським містечком Локербі внаслідок вибуху розбився американський літак Boeing-747 з 270 людьми на борту, що здійснював рейс з Лондона до Нью-Йорка. Гучні теракти, за якими тягнувся лівійський слід, стали причиною бомбардування Тріполі і Бенгазі американською авіацією в квітні 1986 р. та введення санкцій щодо Лівії у 1990 р. Режим Каддафі підтримував повстанців у Чаді та Гані. А ще через Лівію нібито переправляли радянську зброю до Палестини [9]. Сам Каддафі, звісно, відкидав подібні закиди, але Лівія все частіше потрапляла під міжнародні санкції за сприяння міжнародному тероризму.

Втративши потужну міжнародну підтримку в особі керівництва СРСР після його розпаду у 1991 р., а особливо після ухвалення 31 березня 1992 року Радою Безпеки ООН резолюції № 748 (що її підтримала й РФ – правонаступниця СРСР), в якій лівійський режим звинувачувався в міжнародному тероризмі, М. Каддафі зрозумів, що краще врегулювати свої відносини з Заходом, аніж опиратись на підтримку не надто впливової на той час Росії. Й на зламі століть в лівійсько-американських відносинах настало відносне потепління, а після трагічних подій 11 вересня 2001 р. в США

діалог між Тріполі і Вашингтоном помітно поживався й американські нафтові компанії знову отримали доступ до розробки лівійських нафтових родовищ. Отримавши сприятливу міжнародно-політичну ситуацію, М. Каддафі, який неодноразово своїми заявами і практичними діями позиціонував себе регіональним лідером африканського континенту, інвестуючи великі кошти в інфраструктуру та туризм своїх африканських союзників, фінансуючи будівництво вулиць та мостів тощо, 2002 р. профінансував створення Африканського Союзу (АС). Панафриканського міждержавного об'єднання, що мало стати інструментом посилення Лівії в Африці і, водночас, засобом поступового позбавлення від неокolonіальної залежності африканських країн.

2003 р. Лівія визнала, що її офіційні особи несуть відповідальність за вибух літака на Локербі, і Тріполі виплатив компенсації родичам загиблих. Після чого санкції ООН були скасовані, значно теплішими стали й відносини Лівії з країнами Заходу. А окремі західні лідери, такі як британський прем'єр Тоні Блер чи німецький канцлер Гергард Шредер, взагалі «не гребували отримувати зиск від нафтового багатства Лівії» [9].

Попри це, М. Каддафі як лідер багатого на енергоносії країни, не влаштував Захід, який прагнув його усунути від влади в Лівії. Такий шанс надала «арабська весна» 2011 р. Коли взимку 2011 р. в країнах арабського світу розпочалися масові заворушення проти правлячих режимів, що призвели до зміни влади в Тунісі та Єгипті, Захід згадав і про терористичний «нахил» лівійського лідера М. Каддафі, надавши підтримку опозиційним його режиму силам. На додаток до цього, в лютому і березні 2011 р. під тиском США, Франції і Великої Британії Рада Безпеки ООН ухвалила дві резолюції щодо Лівії - № 1970 від 26 лютого 2011 р. і № 1973 від 17 березня 2011 р, відповідно. До тексту резолюцій були внесені положення про запровадження жорстких санкцій проти лівійської влади. Зокрема, 26 лютого Рада Безпеки ООН запровадила санкції проти Тріполі на поставки озброєнь, а також на поїздки М. Каддафі та його оточення за кордон і заморозила його

закордонні рахунки. Також ці резолюції санкціонували можливість зовнішнього втручання задля «захисту мирних жителів і населених ними територій» [1], що й було використано країнами НАТО для збройного втручання у внутрішній лівійський конфлікт.

27 червня 2011 р., вже в розпал громадянської війни в Лівії, Міжнародний суд - головний судовий орган ООН, видав санкцію на арешт М. Каддафі, звинувативши його у злочинах проти людяності. З того часу Каддафі переховувався на території Лівії, довкола конкретного місця його перебування постійно точилися різні суперечливі повідомлення. Натомість авіація НАТО завдала ударів по військовим і цивільним об'єктам інфраструктури країни під приводом забезпечення так званої «безпольотної зони». Війська М. Каддафі вісім місяців боролися із підтримуваними Заходом опозиційними силами, бойовиками Аль-Каїди і спецназом НАТО, проте сили були нерівні. 20 жовтня 2011 року за прямої участі авіації та спецназу країн НАТО лівійський лідер М. Каддафі і його найближче оточення були повзирячому закатовані заколотниками.

Після вбивства М. Каддафі в Лівії запанували хаос і розруха, триває «війна всіх проти всіх» за відсутності загально визнаного центрального уряду і за втручання зовнішніх сил. Слід зазначити, що на сьогодні в Лівії налічується близько 150 різних збройних угруповань, більшість з яких чисельністю від 50 до 150 бойовиків, і тільки у деяких з них налічується понад 500 бійців. Країна занурилася в затяжну економічну кризу, з якої не може вийти до цього часу, і практично розпалася на окремі регіони - Кіренаїку, Триполітанію і Феццан, керовані вождями племен і кланів, що змагаються між собою. Переважна більшість лівійців згадують про 42-річний період правління М. Каддафі, як про «золотий період» в історії Лівії [1].

В цілому повалення режиму М. Каддафі стало можливим в умовах збройного втручання деяких країн НАТО на чолі зі США на боці повстанців, яких підтримали такі арабські країни як Катар, ОАЕ і Саудівська Аравія. Громадянська війна, що й донині триває в Лівії, показала, що Захід не мав

конкретного плану щодо Лівії після Каддафі. Про це в квітні 2016 р. заявив президент США Барак Обама, відзначивши, що найсерйознішою помилкою його президентства «була відсутність плану по Лівії після повалення Каддафі» [10].

Наразі важливу роль у лівійській громадянській війні відіграють іноземні країни, що мають у Лівії власні інтереси. Головним союзником командувача Лівійської народної армії Хафізи Хафтара (самопроголошеного уряду Лівії у Тобруку) є Єгипет. Командувача ЛНА підтримують також Саудівська Аравія, ОАЕ, Йорданія, а також Франція, позиція якої відрізняється від західної щодо підтримки визнаного ООН Уряду національної згоди (УНЗ) Фаїза ас-Сарраджа в Тріполі.

Водночас, на все більш важливого неофіційного союзника Хафтара перетворюється Росія. Щоправда, своїми економічними можливостями вона значно поступається решті гравців. Тим не менше, Хафтар особисто у 2016 і 2017 рр. кілька разів відвідував Москву і мав зустрічі на найвищому рівні. Йшлося у т.ч. про допомогу у скасуванні міжнародного ембарго на поставки зброї для ЛНА. Важливою ознакою була присутність на перемовинах Хафтара з керівниками міністерства оборони РФ Є. Пригожина, відомого тим, що в обмін на концесії (нафта, газ, золото, діаманти тощо) на Близькому Сході і в Африці відряджує на допомогу союзникам РФ озброєних найманців. На цьому тлі зрозумілою стає відмінна від політики Заходу позиція президента Франції Е. Макрона і його «загравання» з Путіним, адже обидва, як зазначають окремі аналітики, мають спільні інтереси в Лівії [11].

Велика Британія і США офіційно визнали уряд у Тріполі, проте, якщо Лондон постійно застерігає Захід щодо загрози російської експансії у Лівії, то у Вашингтоні, попри критичне ставлення до наступу Хафтара на Тріполі, що розпочався 4 квітня 2019 р., пам'ятають, що командувач ЛНА, який понад 20 років прожив у США і співпрацював з ЦРУ у спробах повалення режиму Каддафі, все ще зберігає американське громадянство [11].

Про неоднозначне ставлення США до Хафтара свідчить і телефонна розмова президента Дональда Трампа з командувачем ЛНА після початку наступу на Тріполі в квітні 2019 р., а також накладене Вашингтоном вето на ініційований Великою Британією проект резолюції Ради Безпеки ООН, в якій засуджувався наступ Хафтара на Тріполі. Окрім США, вето на цей законопроект, як відомо, також наклала Росія.

А це є свідченням того, що Кремль веде в Лівії власну гру. Росія бажає не лише грати роль медіатора і таким чином отримувати щось від кожної сторони конфлікту, але й прагне відновити втрачені позиції на лівійських ринку озброєнь і військової техніки, і, головне, зайняти вагомую нішу в нафтогазовому секторі Лівії. Не заперечує Кремль й свого геостратегічного інтересу щодо домінування в Південному Середземномор'ї завдяки створенню російських військових баз в країнах трикутника Сирія – Єгипет – Лівія. У зв'язку з цим доречно буде згадати про заяву президента Туреччини Реджепа Ердогана про участь у війні у Лівії на боці Хафтара 7 тис. іноземних найманців, у т.ч. до 2 тис. – зі складу російської приватної військової компанії (ПВК) «Вагнер» [11].

Відомо, що міжнародно визнаний уряд Лівії на чолі з прем'єр-міністром Ф. Сарраджем наразі контролює меншу частину Триполітанії на заході країни. Він мілітарно поступається ЛНА Х. Хафтара і залежить від допомоги різних етнічних племінних збройних формувань. Натомість Х. Хафтар контролює більшість лівійських нафтових родовищ, а також нафтових терміналів на морському узбережжі і, відповідно, - більшість обсягів лівійського експорту нафти. Саме це й приваблює тих міжнародних гравців, які ставлять в лівійському конфлікті на командувача ЛНА. Але й тут не все так однозначно, позаяк наразі ніхто не спроможний відповісти на питання, чи втримає Х.Хафтар навіть вже захоплені території, особливо на тлі очікуваного прибуття на підтримку УНЗ турецьких військ.

Таким чином, після повалення режиму М. Каддаффі Лівія швидко перетворюється на черговий фронт геополітичного протистояння Росії і

Заходу (зокрема, США). Цей регіон для Москви дедалі більше набиратиме важливості також як елемент політики щодо Європи і регіону Близького Сходу. У першому випадку йдеться про використання лівійського чинника у відносинах з Італією і Францією. У другому випадку стратегічною метою може стати формування дружньої до Москви вісі «сильних лідерів» Б. Асада - ас-Сісі - Хафтара (звісно, якщо останній переможе у війні). Росія і надалі буде змагатися за можливість впливу на остаточну конфігурацію на кшталт майбутньої післявоєнної влади у Лівії. Це відповідає її стратегії посилення позицій на Близькому Сході і у Північній Африці. Отже, якщо російський протезе прийде до влади, це поряд із задоволенням амбіцій В. Путіна також однозначно становитиме загрозу для інтересів Заходу в регіоні [11].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що головними причинами громадянської війни і військової інтервенції в Лівії стали: ситуативний союз невдоволених власною часткою в нафтових прибутках представників лівійської опозиції і міжнародних гравців, що прагнули обмежити вплив в регіоні і на африканському континенті незалежного політика, яким був до своєї загибелі лівійський лідер М. Каддафі. Велика геополітична гра, що розпочалася в Південному Середземномор'ї після повалення в Лівії влади М. Каддафі показала, що лівійську карту намагаються розіграти три групи міжнародних і регіональних акторів. Держави першої групи (а це найактивніші гравці) – Росія, Єгипет, ОАЕ і Франція, що має відмінні від країн Заходу інтереси в цілому регіоні, прагнуть до утвердження власного домінування в Південному Середземномор'ї й роблять у цьому ставку на командувача ЛНА Х. Хафтара, надаючи йому всебічну підтримку задля утвердження в якості одноосібного правителя Лівії. Противагу їм складають Туреччина і Катар, зорієнтовані на підтримку міжнародно визнаного уряду Ф. ас-Сарраджа. Й, нарешті, в третій групі гравців – актори, на кшталт США, Великої Британії, країн Європейського союзу (окрім Франції), що попри офіційну підтримку ООН в Лівії ще не сказали останнього слова в

лівійському конфлікті. Саме в геополітичному змаганні впливових глобальних і регіональних гравців й вирішується майбутнє Лівії.

Список використаних джерел

1. Волович О. Політика Росії в Лівії після 2011 року / Олексій Волович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/polityka-rosiyi-v-liviyi-pislya-2011-roku/>
2. Кияниця Л. Л. Революція та громадянська війна в Лівії як чинник впливу Франції в Північній Африці / Л. Л. Кияниця // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. - 2013. - Т. 147. - С. 51-56.
3. Рябінін Є.В. Політика ЄС та США в Північній Африці напередодні «арабської весни»: порівняльний аналіз / Є.В. Рябінін // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – 2012. – Вип. 3. – С.72-79.
4. Швед В.О. “Арабська весна” у контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході / В.О. Швед // Проблеми всесвітньої історії. - 2016. - № 1. – С. 109-122.
5. Комлева Н.А. “Арабская весна”: геополитический аспект / Н.А. Комлева [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/19828/1/iuro-2013-115-16.pdf>
6. Подцероб А.Б. Ливийская трагедия: причины и последствия / А.Б. Подцероб [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.iimes.rU/rus/stat/2011/30-09-11a.htm#top>
7. Simon L. The Spider in Europe’s Web? French Grand Strategy from Iraq to Libya / L. Simon // Geopolitics. – 2013. – № 18 (2). – P. 403–434.
8. Zoubir Y. The End of the Libyan Dictatorship: The Uncertain Transition / Y. Zoubir, E. N. Rózsa // Third World Quarterly. – 2012. – № 33 (7). – P. 1267–1283.
9. Кінець диктатора: ким був Муаммар Каддафі [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/кінець-диктатора-ким-був-муаммар-каддафі/a-15476511>
10. Білий дим благословив війну в Лівії, але перемогла у ній Росія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/blogs/bilyi_dim_blahoslovyy_viiunu_v_livii_ale_peremohla_u_nii_rossiia_965556
11. Володимир Заблоцький. Москва і громадянська війна у Лівії / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://tyzhden.ua/World/239433>